

MEDELKLASSENS KRIS

Av fil. kand. C. O. PETERSSON, Stockholm

I.

DE GRUPPER, som pläga sammanfattas under begreppet medelklass, representera ett relativt senkommet inslag i samhällsbilden. Primitiva samfund förete föga av klassbildning och social differentiering utöver arbetsfördelningen mellan könen. Och även sedan arbetsfördelningen och den fortgående sociala funktionsfördelningen utkristalliserat skilda yrkesgrupper och stånd, dröjer det ännu länge, innan någon egentlig medelklass kan urskiljas. Uppdelningen i härskare och behärskade, i adel och ofrälse, i fria och slavar, i överklass och underklass, är från begynnelsen alltför skarp och ovillkorlig för att lämna utrymme åt förmedlande mellangrupper. Men såsom en produkt av den sociala differentieringen uppstår — huvudsakligen i städer och andra befolkningscentra — liksom på gränsen mellan herreklassen och den i feodal-samhället kuvade, bundna och betungade allmogen en övergångsgrupp av fria köpmän och hantverkare — eller köpstadsmän och gärningsmän som de kallades i Sverige, där deras näringsfång skyddades dels genom en särskild stadslag, dels genom kungliga brev och privilegier — vilka sålunda ej voro underställda länsherrens maktutövning och jurisdiktion. Den moderna medelklassen kan sägas utgöra en utvidgning, en fortsättning i förstorad upplaga, av detta vid sidan av feodalväsendet framväxande stånd av borgare.

Det råder emellertid en typisk skillnad mellan det gamla borgarståndet och nutidens medelklass, en skillnad, som är att återföra på ståndssamhällets allmänna kännetecken: ståndens slutenhet och exklusivitet, varje stånds begränsning gent emot andra stånd. I beteckningen tredje ståndet, Frankrikes *tiers état*, får denna begränsning, synes det, en särskild betoning: detta stånd är något annat än adeln och något annat än prästerskapet. Visserligen har också medelklassen något av denna negativa bestämmdhet — ty redan till sitt begrepp måste medelklassen vara

något annat än överklass och underklass — men den saknar ståndets distinkta konturer och markerade gränslinjer. Den ofta framträdande svårigheten att exakt definiera medelklassens begrepp, att fastställa dess konfiguration och omfång, torde i sista hand bottna i medelklassens karakteristiska öppenhet gent emot angränsande socialprovinser. Medelklassen tillåter en viss migration över såväl sin undre som sin övre gräns, och denna migrationsrörelse försvårar i någon mån gränsdragningen; de migrerande elementens läge på den sociala kartan blir under vissa stadier obestämt, och medelklassen ter sig därigenom icke så avgjort sasom något annat än utan tillika såsom en potentiell del av andra samhällsklasser. Så utgör arbetarklassens översta skikt en potentiell del av medelklassen, och så bildar medelklassens elit i sin tur en potentiell överklassgrupp. Men genom denna ståndscirkulation, denna inre sociala rörlighet, utgallras och avlagras också inom varje samhällsgrupp ett undre skikt, som potentiellt tillhör en lägre socialgruppering. Här föreligger sålunda vad *Vilfredo Pareto* kallar »elitens cirkulation», en ständig omkrytering och uppblandning av de ledande skikten med element från samhällets botten.

Det vore emellertid en ytlig och förhastad generalisering att antaga, att det moderna samhället för alla lager innesluter nya, förut obefintliga cirkulationsmöjligheter och en vidgad social rörlighet. Först och främst är skillnaden mellan ståndssamhället och klassamhället i detta avseende snarare en gradskillnad än en artskillnad. Inför en mikroskopisk analys framträder en socialt uppåtstigande rörelse även i ståndssamhället och i feodalstaten, vilkas behov av krigare, präster, ämbetsmän och funktionärer av skilda slag måste fyllas genom en mer eller mindre omfattande tillströmning från de undre skikten. På ett dylikt sätt begynte senantikens germaner att så att säga inifrån erövra det romerska riket, liksom det tredje ståndet i *Ludvig XIV:s* Frankrike genom en liknande social stigning förberedde den kommande politiska omvälvningen och under 1700-talet till och med blev den politiskt maktägande adeln överlägsen i rikedom och välstånd. Men i allmänhet var denna uppflyttning så sporadisk, individuell, strängt ransonerad och omärklig, att den ej störde eller rubbade ståndets allmänna slutenhet. Och vidare. En så betydande social nybildning som industriarbetarklassen synes tvärtom vara fastare bunden vid sin underordnade position inom produktionsprocessen än

forna tiders hantverkare. Väl ha de sedan slutet av 1700-talet pågående radikala omgestaltningarna inom näringslivet betytt nya och förut okända lokala omflyttningsmöjligheter för den obesuttna delen av lantbefolkningen, som beredvilligt tillmötesgått industriens behov av arbetskraft, och som till stor del rekryterat det under industrialismens genombrottsperiod hastigt växande stadsproletariatet, men denna omflyttning har näppeligen inneburit någon social befordran eller ens medfört nya möjligheter till en dylik befordran.

Mellan den på det hantverksmässiga och den på det industriella framställningssättet grundade arbetsgemenskapen synes råda den allmänna skillnaden, att hantverksorganisationen i normala fall medger en social befordran inom yrket men utesluter eller försvårar övergången till ett annat yrke, under det att de industriella arbetsformerna underlätta en cirkulation mellan olika fack men reducera möjligheterna till socialt avancemang. Den moderne arbetaren, som vanligen har att endast ombesörja en detalj inom produktionsprocessen, sammanväxer ej med sin uppgift på samma sätt som lantmannen, hantverkaren eller utövaren av en intellektuellt krävande och kvalificerad syssla, arbetet blir mera en accidens till än en ingrediens i hans personlighet, mera ett nödvändigt ont än en åtagen livsuppgift. I varje fall gäller detta den utbildade arbetskraften. Den i det nutida näringslivet engagerade arbetskraften är nämligen i motsats till hantverkets likformigt utbildade arbetskraft — här möter sålunda en annan skillnad — av tvenne huvudslag: kvalificerad och okvalificerad, och av den kvalificerade delen är en större eller mindre underavdelning att beteckna såsom specialutbildad — ännu en avvikelse från hantverkets förhållanden. Helt naturligt besitter den utbildade och särskilt den specialutbildade delen av arbetskraften mindre av horisontell rörlighet än den utbildade, men den har i gengäld större möjligheter att ekonomiskt och socialt avancera inom yrket — sålunda en viss likhet med hantverksarbetet — givetvis i den mån den moderna arbetsorganisationen överhuvud taget inrymmer dylika möjligheter.

I stort sett är emellertid arbetaren bunden vid sin position. Om han lyckas höja sig över sina likar, sker detta oftare i kraft av fackliga eller politiska förtroendeposter än genom energi och skicklighet i yrkesarbetet. Endast under de exceptionella förhållandena under industrialismens genombrott förekommo i näm-

vård utsträckning undantag från denna regel. I Englands ekonomiska historia representeras dessa undantag — uppmärksammade av *John Stuart Mill*, vilken dock tvivlade på möjligheten av en social stigning, som kunde omfatta arbetarklassens stora massa — av namn sådana som *Arkwright, Peel, Strutt, Ashton* och *Cobden*, i Frankrike lyckades under Napoleonskrigen och under den efterföljande restaurationen en mängd arbetare svinga sig upp till ledande ställningar i näringslivet, under det att den tyska utvecklingen endast har att uppvisa mycket fåtaliga sociala omplaceringar av denna natur.

Emellertid ges det också faktorer, som motverka denna bundenhet, främst då ökningen och demokratiseringen av utbildningsmöjligheterna ävensom den för tillfället så aktuella nativitetsnedgången. Bägge dessa omständigheter verka dock endast på lång sikt: det är först den uppväxande generationen, som kan väntas komma i åtnjutande av en social befordran; det är huvudsakligen de yngre släktleden, som dra fördel av de vidgade utbildningsmöjligheterna och den begränsning av familjernas storlek, som tillåter familjebudgeten att bestrida de kostnader, varmed förberedelserna för det sociala uppåtstignandet — kostnaderna för en relativt lång improduktiv studietid sålunda — äro förbundna. I bägge avseendena är lantbefolkningen tillbakasatt i förhållande till arbetarbefolkningen, vilken senare genom sin koncentration till städer och industriorter i allmänhet har lättare att uppnå kontakt med utbildningsanstalterna. Lantbefolkningens genomgående högre nativitet bidrager dessutom till att konservera dess sociala läge, men å andra sidan både möjliggör och nödvändiggör denna högre nativitet en partiell inflyttning till städerna, en partiell omvandling av lantbefolkningen till industriarbetare. Så har den jordbrukande delen av folket långt före omslaget i nativitetsutvecklingen fungerat som en demografisk reservoar, som den breda rekryteringsbasen för de specialgrupper av högre eller lägre dignitet, till vilka den fortskridande sociala differentieringen givit upphov.

Om den ekonomiska utvecklingen tenderat att fastläsa de element, som representera basen i samhällspyramiden, vid en underordnad position, har den å andra sidan hotat den gamla aristokratien i samhällspyramidens topp med konkurrens och invasion av nya element. Liksom på sin tid i antikens Grekland och Rom men i större skala ha handel, manufaktur och industri skapat

rikedomar vid sidan av de adliga jordegendomarna och därmed en ny, borgerlig överklass vid sidan av den gamla aristokratien. Egendomligt nog utgör denna sociala nybildning — som sålunda utbrutits ur och upplyfts över det egentliga medelklasskiktet — i likhet med arbetarklassen en intensivt uppåtsträvande samhällsgrupp, den åtnöjer sig ej med uppstigandet över medelklassnivån utan eftertraktar en definitiv sammansmältning med den gamla aristokratien. Här synes föreligga en social motsvarighet till *horror vacui*, en olust inför klasslösheten eller placeringen emellan tvenne samhällsklasser, inför en traditionslös tillvaro vid sidan av stånds- eller klassgemenskapen. Anhopningen av rikedomar leder undantagslöst förr eller senare till sådana förändringar i samhällsställningen, att den motsvarar den ekonomiska nivån. Sedan den direkt produktiva och rikedomsbildande verksamheten bedrivits under några generationer, tvingar det inboende behovet av ömsesidig korrelation mellan förmögenhet, bildning och socialt erkännande den yngre generationen att övergiva själva rikedomssamlandet och att i stället använda den ackumulerade förmögenheten på ett mindre produktivt men mera förnämt sätt, till högre studier eller konstnärlig verksamhet, till officers- eller annan specialutbildning eller blott till sport och societetsliv, till mecenatskap eller filantropisk verksamhet, till en distingerad men övervägande passiv tillvaro med sysselsättningar, anläggningar eller samlingar så att säga vid sidan av de ekonomiska kategorierna såsom huvudintresse. All dylik improduktiv förmögenhetsanvändning har en benägenhet att förkorta avståndet till den gamla aristokratien och förlänga avståndet samt markera avskildheten från medelklassen, att sålunda liksom under en social karenstid förbereda det slutliga inträdet i det översta skiktet. Det moderna samhället uppvisar — i motsats till det äldre samhällets uppdelning av överskiktet i en andlig och en världslig aristokrati — en, om man så får uttrycka saken, tredelad överklass: vid sidan av den gamla aristokratien en grupp ägare och skapare av betydande mobila men också mindre varaktiga förmögenheter och såsom förbindelseled mellan dessa en intellektuell överklass, som i stor utsträckning övertagit adelns ursprungliga funktioner, sådana som krigstjänst och hovtjänst, diplomati och förvaltning, och som sålunda nyrekryterat ledarposterna i samhället.

Därmed har elitvandringen nått sin sociala höjdpunkt, och den

förutvarande elitgruppen tvingas väl icke att i sin helhet träda tillbaka men att lämna verksamhetsutrymme för och med sig införliva den nykomna eliten på bekostnad av utgallrade element inom den gamla eliten. Alltunder dessa vandringar, alltunder de sociala elementens migrationer från basen till spetsen och från spetsen till basen av samhällspyramiden utgör medelklassen så att säga ett medium, som underlättar och utjämnar dessa rörelser, dämpar och absorberar deras ytterligheter och oregelmässigheter, som gör den sociala cirkulationen till ett normalt inslag i samhällslivet, och som förlämnar den demografiska skiktningen en eljest obefintlig kontinuitet.

II.

Efterkrigstiden har i de europeiska kulturländerna medfört en omvälvning av medelklassens tidigare jämförelsevis harmoniska belägenhet. Förkrigstiden utmärktes av en livlig tillströmning till de merkantila yrkena. Industrialismens radikala omgestaltning av näringslivet, produktionsapparatens successiva kapacitets- och effektivitetsstegring, varuströmmarnas ständiga ansvällning och uppblandning med nya nyttigheter ställde oupphörligt handel och distribution inför nya och vidgade uppgifter och gjorde det möjligt för en växande andel av befolkningen att finna sin utkomst inom dessa avslutande led av produktionsprocessen. Härtill kom, att handelsverksamheten genom sin formrikedom och elasticitet erbjöd större chanser för den oskolade arbetskraften till en ekonomiskt tryggad ställning och därmed också till socialt avancemang än industriarbetet; den utgjorde så att säga en flitigt anlitaad genväg till medelklasställningen, ett förbindelseled mellan samhällets bottenlager och de mera distinguerade positionerna. I stort sett gynnades medelklassen genom det ekonomiska framåtskridandet, genom näringslivets rytmiska utvidgningar och det ekonomiska skeendets allmänna dynamik.

Det är denna välståndsutveckling inom medelklassen — vilken visserligen avbröts genom världskriget, men som återupptogs under 1920-talet — för vilken handel och företagungsverksamhet i mindre skala även på andra områden sålunda utgjorde det ekonomiska fundamentet, som bildar bakgrunden till den för efterkrigstiden så karakteristiska ökningen i tillströmningen av medelklasselement till de intellektuella yrkena. Här föreligger

ett förnyat utslag av rikedomens eller den materiella bärgningens djupa behov av komplettering med bildning och social utmärkelse. Det ligger en viss tragik i detta, att den ökning av tillgången på arbetskraft med högre bildning, som i nästan alla kulturländer ställt de intellektuella inför mer eller mindre markerade utkomstsvårigheter, egentligen är en följd av medelklassens tidigare välstånd. Men samtidigt är detta följdfenomen ett symptom på begynnande utrymmesbrist och överbefolkning inom medelklassyrkena; studier och utbildning ha blivit ett medel icke blott att vinna social befördran utan även att utfylla väntetiden på eller att grundligare kvalificera sig för den åtrådda samhällsställningen. Alltunder denna utveckling ha de merkantila och i trängre mening produktiva sysslorna, särskilt det direkta varuarbetet, på ett egendomligt sätt förlorat i anseende. Ännu i mitten av 1800-talet betjänade de rika och förnäma köpmännen personligen sina kunder, men senare ansågs denna del av verksamheten vara oförenlig med deras värdighet.

Den allmänna överkvalificering av arbetskraften inom medelklassgrupperna, vartill den allt rikligare förekomsten av arbetskraft med högre bildning måste leda, kan givetvis icke undgå att verka sänkande på de bildades gemensamma sociala nivå. Det intellektuella skiktet tvingas nämligen att i allt större utsträckning söka sin utkomst genom sysslor, för vilka det strängt taget är överkvalificerat. Men denna sänkning av den sociala standarden, som psykologiskt underlättas därigenom, att den i stort sett är lika ofrånkomlig för alla, som så att säga just på grund av sin allmänhet lämnar individens självaktning oanfrätt, utgör åter endast ena sidan av en motsvarande höjning av den intellektuella nivån för de mera föraktade verksamhetsfälten, dessas rekrytering med högre kvalificerad arbetskraft. Bildningens rent ekonomiska värdeminskning framstår i detta sammanhang som en oundviklig konsekvens; genom sin allt vanligare förekomst förlorar den något av sitt knapphetsvärde och närmar sig kretsen av fria nyttigheter, till vilken läs- och skrivkunnigheten under ett tidigare kulturskede övergått.

Den faktiska eller hotande överbefolkningen inom de intellektuella yrkena, som försatt medelklassen och särskilt medelklassungdomen inför absolut nya teoretiska och praktiska problem — man skulle kunna säga besläktade med industriens avställningsproblem — har på grund av den bildade arbetskraftens

högst heterogena verksamhetsfält synnerligen skiftande former. I fråga om allmän tjänst är ju behovet av arbetskraft tämligen konstant — vad som däremot kan varieras, är anspråken på arbetskraftens kvalitet — varför den arbetskraft, som där ej kan finna användning, måste söka sig till mera elastiska verksamhetsområden. Knappheten på utkomstmöjligheter återspeglas i det förstnämnda fallet i den skärpta personliga konkurrensen om posterna, i tjänsteinnehavarnas stigande standard med avseende på utbildning och meriter samt genom abnormt lång tjänstetid i underordnad ställning. Men även i fråga om de så kallade fria yrkena med högre utbildning framträder endast undantagsvis en fullt synlig arbetsbrist av samma slag som på arbetsmarknaden i inskränkt bemärkelse. Ty just emedan yrkena äro fria, förmår arbetslösheten maskera sig på olika sätt, till exempel genom fullgörandet av uppgifter, som alls icke eller endast bristfälligt utnyttja utbildningen, genom mer eller mindre underbetald verksamhet eller genom sammanpressad vinstmarginal. De fria yrkena — och bland dessa icke endast de högkvalificerade — härbärgera sålunda en viss dold arbetslöshet, på samma sätt som jordbruket under lågkonjunkturperioder inrymmer en statistiskt oåtkomlig reserv av ofullständigt sysselsatt arbetskraft, beredd att överflyttas till industrien, så snart högkonjunkturen bryter in och skapar uppgifter för denna arbetskraft utanför jordbruket.

Den starka tillströmningen till de intellektuella yrkena tvingar sålunda de för dessa yrken utbildade att söka sin utkomst genom sysslor, för vilka deras utbildning betyder en överkvalificering — och detta just för att undgå arbetslöshet. Härigenom flyttas den aktuella, synliga arbetslösheten ett stycke nedåt på den sociala skalan; de under konkurrensen om de högsta posterna besegrade uppträda såsom överlägsna konkurrenter på en lägre nivå, och de i denna konkurrens utslagna rikta i sin tur sina aspirationer mot blygsammare positioner, där de ha större utsikter att övervinna sina medtävlare. Så blir den arbetsbrist, som primärt drabbar den med högre utbildning utrustade arbetskraften, aktuell först på ett plan, som ligger mer eller mindre långt nedanför det egentliga verksamhetsfältet för denna arbetskraft.

Den benägenhet, som utmärker arbetslöshetsfenomenet inom medelklassen, att förskjutas eller spridas från de merkantilt-produktiva till de intellektuella sysslorna, från de praktiska till de bildade yrkena, att från arbetsmarknaden i inskränkt bemärkelse

pressas upp till en strängt taget ovanför medelklassen liggande nivå, till överskiktet av intellektuella, mötes sålunda här av en närmast rakt motsatt tendens att trycka ned arbetslösheten till en lägre social breddgrad. Medelklassen blir, synes det, en mötesplats för dessa mot varandra riktade utvecklingstendenser: å ena sidan arbetsmarknadens avlastning genom arbetarklassens partiella och generationsvisa inväxande i medelklassen, dess invasion på medelklassens arbetsmarknad, samt den — genom högre studier möjliggjorda — fortsatta stigningen av medelklasselement från det egentliga näringslivet till kretsen av bildade och till de ledande posterna, å den andra sidan den från motsatt håll kommande invasionen av högkvalificerad men från dessa poster utestängd arbetskraft. En liknande motsats mellan arbetslöshetens förskjutningstendenser torde för övrigt vara att återfinna även inom arbetarklassen: å ena sidan uppsugningen i medelklassen, å andra sidan den mer eller mindre intensiva personliga konkurrens om arbetstillfällena, som trots den stränga organiseringen och bundenheten av utbudet på arbetsmarknaden ej helt kan elimineras, som tvingar den besegrade att uppsöka mindre kvalificerade sysselsättningar, och som hårdast drabbar den okvalificerade arbetskraften, vilken i sista hand får bära trycket av denna konkurrens.

Den synliga arbetslöshetens förskjutning nedåt på samhällsskalan förutsätter emellertid en förmåga hos den bildade arbetskraften att anpassa sig efter de mindre gynnsamma villkoren och att besätta och med framgång fullgöra de intellektuellt mindre krävande funktionerna, som åtminstone icke generellt kan sägas vara för handen. Bildningen synes ha en egendomlig dubbelverkan på den sociala anpassningsförmågan, som måhända lämpligast kan uttryckas så, att specialutbildning närmast försvårar men allmänbildning underlättar yrkesörslighet och funktionsväxling, och detta på alla sociala latituder. Den högre bildningen, som väl under alla förhållanden innesluter fördjupad såväl allmänbildning som specialbildning, företer i detta avseende tämligen stora differenser. Högsta graden av assimilationsförmåga och användbarhet torde återfinnas inom den grupp av bildningstyper, för vilken näringslivet har bruk: den tekniska, den merkantila och den juridiska bildningen. Dess motpol representeras av specialutbildningen för vissa offentliga tjänster, såsom prästämbeten och officersbeställningar. Mellan dessa ytterligheter visa

de högre bildningsgrenarna en tämligen rikt graderad skala av anpassnings- och assimilationsnyanser. Härtill kommer emellertid, att den högre bildningen i och för sig, oberoende av sitt specifika innehåll och sin egentliga uppgift, anses garantera en moralisk och social standard, som gör dess bärare skickad för vissa förtroende- och ledarposter, en omständighet, som i någon mån kompenserar utkomstmöjligheternas begränsning för den mera specialiserade utbildningen.

Graden av — uppenbar eller dold — arbetslöshet och utkomstsvårighet är givetvis också beroende av, huruvida tillträdet till utbildningen är fritt eller begränsat. Genom begränsningen, en metod, som ju tillämpas av åtskilliga fackskolor, anpassas redan från början tillgången på arbetskraft efter det beräknade rekryteringsbehovet. Men denna ur yrkessynpunkt mycket effektiva försörjningsgaranti har en benägenhet att förskjuta arbetsbristen i horisontell riktning, att koncentrera den till de verksamhetsfält, för vilka utbildningsmöjligheterna ej på förhand ransonerats, sålunda till de i central bemärkelse akademiska yrkena, inom vilka konkurrensen — i stället för att gälla själva utbildningstillfällena — så att säga uppskjutes, tills utbildningen är avslutad.

Verksamhetsutrymmet för de olika intellektuella yrkesgrupperna — eller för att uttrycka saken på ett aktuellt sätt: bristen på detta verksamhetsutrymme — visar sig sålunda vara bestämt av ett tämligen heterogent komplex av faktorer. Utbildningsvillkoren och utbildningens sociala användbarhet, konkurrenstrycket från överliggande och underliggande skikt men också från jämställda grupper, näringslivets gestaltning och organisation samt statsverksamhetens omfattning och behov kunna måhända fungera såsom sammanfattande huvudrubriker inom detta orsaks-komplex.

Medelklassens arbetslöshet är däremot knappast ägnad att spridas till arbetarklassen och förstora dess arbetslöshet. Arbetarklassens generationsvisa inträngande i medelklassen — förberett genom nativitetsbegränsningen, bildningsmöjligheternas starka spridning, det fria tillträdet till handelsverksamheten och andra omständigheter — har ej någon motsvarighet i en övergång av arbetslösa och utkonkurrerade element från medelklassen till arbetarklassen. En god del av medelklassen härstammar på tämligen nära håll från arbetarklassen, men den vägrar att även under tryckta förhållanden återvända till sitt ursprung, liksom

stadsarbetaren högst ogärna återvänder till den lantliga tillvaro, vilken han eller hans förfäder en gång lämnat. Denna obenägenhet är huvudsakligen ett utflöde av det intensiva behovet av social befordran och utmärkelse, den allmänmänskliga strävan att höja sig över omgivningen, som finns både hos arbetarklassen och medelklassen. Kravet på jämlikhet, som undantagslöst riktar sig nedifrån och uppåt i samhället, är en yttring, men en något inadekvat yttring, av detta behov. Ty jämlikheten med det närmast överordnade skiktet är i själva verket ej slutmålet utan endast en mellanstation på vägen upp för den sociala skalan; endast temporärt nöjer sig den sociala ambitionen med likställighet med den högre belägna gruppen, till sin innersta natur är den omätlig, obegränsad. Endast i en viss och alltid otillräcklig utsträckning kan samhället därför tillmötesgå detta sociala distinktionsbehov. På ett sätt sker detta genom den ekonomiska utvecklingen. Industriarbetarklassen utgör sedan lång tid tillbaka en stagnerande befolkningsgrupp och medelklassen en hastigt växande; inom handel och kommunikationer synes det personliga momentet mer oumbärligt än inom den egentliga industrien, och inom industrien öka specialiseringen och de alltmer komplicerade tekniska, organisatoriska och merkantila uppgifterna behovet av arbetskraft med högre kvalifikationer. Vidare skapa instrumenten och institutionerna för den socialpolitiska omvårdnaden och i övrigt den på snart sagt alla områden vidgade samhällsverksamheten ett stigande behov av bildad och specialutbildad arbetskraft. Och dessa växande användningsmöjligheter för de intellektuellas kapacitet ställa i sin tur stegrade anspråk på utbildningsanstalterna, de vidga uppgifterna för den i själva utbildningsarbetet engagerade arbetskraften.

Likväl ha dessa tendenser ej varit tillräckligt starka för att bereda den kvalificerade arbetskraften full sysselsättning. Det demokratiska samhället har energiskt och effektivt vidgat undervisningsmöjligheterna och flitigt omhuldat människomaterialets utbildning och kvalitetshöjning, det har utsträckt rekryteringsbasen för de ledande samhällsfunktionerna, men det har ej funnit användning och uppgifter för all den arbetskraft med högre bildning, som blivit produkten av dessa bemödanden. I de demokratiska idealen ingår bildningen icke blott såsom ett medel att socialt lyfta massorna till en högre nivå utan även såsom självändamål. Men den enskilde bildade gör instinktivt anspråk på en

samhällsställning, som motsvarar hans bildningsgrad; bildningen ter sig för honom rent av såsom en garanti för uppnåendet av en viss social position, sålunda som ett medel att tillgodose hans sociala ambition. Då detta medel visar sig vara förfelat, hotar en negativ inställning till bildning och studier, en anti-intellektualistisk mentalitet, att taga överhanden, såsom hos nutidens tyska ungdom.

Medelklassens kris är sålunda icke endast ett ekonomiskt problem, den sträcker sina verkningar även till målsättningens och idealens sfär, den hotar bildningen med en djupgående omvärdering. Men dessutom tenderar denna kris att politiskt aktivisera och radikaliserar medelklassen, att förvandla den till ett irriterande ferment i samhällskroppen, på samma sätt som tidigare, efter industrialismens genombrott, arbetarklassen förvandlades till en orolig, missnöjd och revolutionär samhällsgrupp. Men misären och utkomstsvårigheterna inom medelklassen — häri inbegripet de intellektuella yrkena — som tendera att utjämna de ekonomiska olikheterna mellan medelklass och arbetarklass, att förminska differenserna i inkomst- och förmögenhetsvillkor, medföra i ideellt-politiskt avseende snarast en skärpt motsättning mellan dessa klasser. Medelklassproletariatet vägrar energiskt att sammansmälta med industriarbetarproletariatet, att efterbilda dettas sociala attityder; den politiskt radikaliserade, antiparlamentariskt sinnade medelklassungdomen förefaller tämligen avgjort vara benägen att intaga en egen stridsposition och att framlägga en egen social önskelista. Sätillvida synes emellertid den sociala idébildningen upprepa sig, att den våldsamma omstörtningen åter uppställs i det sociala perspektivets bakgrund såsom ett ultimatum och såsom en lösning i sista hand av de aktuella samhällsproblemen.